

ROTMISTRZ (316) *sb m*

rotmistrz (315), **rotmistr** (1); rotmistrz : rotmistr *SkarJedn* (1:1; 61).rot- (315), rott- (1); -rz(-) (308), -rs (2), -rż (1).

o jasne.

sg *N* rotmistrz (122). ◇ *G* rotmistrza (19). ◇ *D* rotmistrzowi (12), rotmistrzewi (1); -owi : -ewi *GórnDworz* (1:1). ◇ *A* rotmistrza (17). ◇ *I* rotmistrz(e)m (14). ◇ *L* rotmistrzu (2). ◇ *V* rotmistrzu (1). ◇ *pl N* rotmistrze (40), rotmistrzowie (10); -owie *BudBib* (2), *PaprpPan* (3), *StryjKron* (2); -e : -owie *BibRadz* (2:1), *SarnStat* (11:2). ◇ *G* rotmistrzów (26); -ów (7), -(o)w (19). ◇ *D* rotmistrz(o)m (12). ◇ *A* rotmistrze (24). ◇ *I* rotmistrzmi (7) *MetrKor*, *Diar* (2), *RejFig*, *BielKron*, *RejPos*, *BielSpr*, rotmistrzami (7) *BibRadz*, *StryjKron*, *PaprpUp*, *SarnStat* (4); -ami (6), -(a)mi (1). ◇ *L* rotmistrz(o)ch (1). ◇ *sg a. pl L* skrót (1).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI* (jeden z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w.*

1. *wojsk. Dowódca oddziału wojskowego* (z niem. *Rottmeister*); *centurio PolAnt, Mącz, Calag, Calep, Vulg, Cn; praefectus PolAnt, Modrz, JanStat; magister (equitum a. peditum, a. militiae) Calag, JanStat, Cn; princeps (exercitus) Vulg, PolAnt; dux PolAnt, Calag; ordinis ductor Cn* (309) : *BierEz P2; Ordines ducere, Hetmánem być/ rotmiłtrze ze służebnym ludem [práwować. Mącz 268a, [267]a; Ták Kościół Boży ná ziemi z wiela ludzi czyni iednę plebanią: [...] z wiela Arcybiskupstw/ iednę Patryarchią/ á z wiela Pátryarchyi iedno Papięstwo/ ná ktorým ieden/ iáko Hetman nawyřłzy nád wiela Rothmiłtrów/ Namiełtnik widomy tegoż Chryłtuřa co kroluie nád Anioły/ řiedzi. SkarJedn 61.*

rotmistrz czyj (1): *Ubi ad decuriatum convenissent, Gdy řie weřpolek zefłzi wedle ych Rot y Cechow/ ydźmy do řwoyich rotmiłtrzów Pieřzy do řwoyich. Mącz 79b.*

W połączeniu z imieniem [w tym: imię + rotmistrz (2), rotmistrz + imię (1)] (3): *Spráwowali dwáy wodze wořłko z káždęy řtrony/ Ieden TRIPS á drugi IPS imieniem rzeczony. IPS Rotmiłtrz ktorý imię Krolewřkie teř nořł/ Tego Krol bárzo pilnie y wřilnie prořł. Aby ták/ iż Krolewřkie imię miał woiował/ A Krolowi řromoty wdźiałác wárował. KmitaSpit Cv, B2, B2v.*

W połączeniu szeregowym (1): *Kościół teř Boży do porządneho á wřzykowánego wořłká przyrownány ieft. w ktorým gdyby dzieřiatnikow/ řetnikow/ Rotmiłtrzow/ porucznikow/ y nád wřzytkimi iednego Hetmáná nie było/ zwycięřtwáby nigdyřię [!] řpodziewác krol niemogł. SkarJedn 62.*

a. *W wojsku polskim: oficer dowodzący zorganizowaną przez siebie rotą* (158) : *MetrKor 38/287; ConPiotr 31; Yáko gđzyeby w wořłřce nawyřłřřego hetmáná nye było [...]/ ále porucznicy roznye káždý po řwey woli řwoyę częřc wořłká řlykował/ á tegoż czářu picny w picowánye yechác/ obozny oboz zátáczać/ rotmiłtrz rotę řwą ku řłturmowi ćwiczyc/ álbo namoty rozbiyác chćyał/ [...] nie byłoby zá pyenyądz rządu/ áni yednořci KromRozm III F8v; Rotmistrze aby hetman obierał osiadłe w wojewodztwach tak, řeby służba była nie z jednych tylko, ale ze wszęch wojewodztw dla ćwiczenia wszęch. Diar 81, 25; RejZwierz bb2v, 102v; BielKron 406, 409v, 424 [2 r.]; ábowiem vrzędom/ á dořtoinořciam nie zámierzył Bog tákiego krefu/ iżby z iednego ná drugi wřthępek być niemogł: bo z dzieřiatniká bywa rotmiłtrz/ s řláchćicá kłiąęř/ s kłiędzá biskup GórnDworz Kk4v, R4v [4 r.]; [Polska ziemia narzeka:] Nuř Hetmání/ Rotmiłtrze/ gđzie mi řie podzieli/ Ktorzy w rzeczách*

Rycerfkich/ łowo dobre mieli. Sándyowie/ Czárnkowfcy/ oni Duninowie/ Nieprzyiacielom częŝto dawáli po głowie. *BielSat* G4v; *RejZwierc* 187v [2 r.], 235; ma káždy Rotmiŝtrz álbo ftárfzy ŝprawcá (Rzymiánie zwáli *Duces*, *Decani*, *Decuriones*, *Tribuni*.) wŝyŝtki łobie poruczone ná dobrej pieczy miec/ y w dobrej ŝtraży záchowác/ áby nigdy nie próznowáli *BielSpr* 25v; Hetman wielki Roty rozdáwa y Rotmiŝtrze popiŝuie. Rotmiŝtrze záŝie towarzysze przyjmuiá ná poczty/ iáko kthory wiele Koni moŝe oŝádzić s łuŝebniki ŝwemi. *BielSpr* 70; Rotmiŝtrz káždy przy ŝwoiey Roćie bywa s ŝwoiá Chorągwiá/ ktory powinien Rotę ŝwoię ku potkániu rządznie ŝpráwić ná vff. *BielSpr* 70v, 50v, 70v; Z Máthufzá dobry iunak/ á s ŝyná wáŝzego/ Záraz Rotmiŝtrz ábo więc zacny Rycerz z niego. *PaprPan* B3v; [Krzysztof Tarnawski] Chociaz ieŝcze Rotmiŝtrzem wŝdy dła [!] ŝwey cney ŝpráwy/ Godzyen iák inŝy Hetman záwŝze tákies ŝławy *PaprPan* Q4v, D4v, F3v, K, Z3; Gdy ŝię teŝ ŝchodzą [ŝołnierze] do łupu/ ábo do dzielenia żywnoŝci/ niechby nic wedle woli ŝwey nieczynili: áleby niech wŝytko Rotmiŝtrzom było poruczone. *ModrzBaz* 114; *StryjKron* 737; *GórnRozm* B2; *PaprUp* B4v; y widzę ze y Pan Kanclerz wolałbybył tegozyczyc [tj. dowodzenia obroną Buska] Panu Łasczowi, ktorego dawno zasłuzonego baczy, Bo niemasz Starszego ŝołnierza y Rotmistrza nad niego *ActReg* 132, 48, 71, 74, 76, 78; A cokolwiek do ŝkárbu náŝzego królewŝkiego/ ábo ná ŝołniérzá/ ábo téŝ komu inŝému [...] wydano ieŝt/ to im [podskarbin i prowizorom] ná liczbie przyięto bydŝ ma. z tym dokládem/ ŝeby/ niŝ do czyniienia liczby przydŝie/ Rotmiŝtrze od nich zupełná zapláte według przypowiedzenia im łuŝby od Hetmáná náŝzego Koronného/ álbo od Powiátu mieli. *SarnStat* 355; Máię téŝ ciŝ Hetmáni od Rotmiŝtrzów pomienionych/ y od ŝołniérzów ná zamkách/ y od puŝkarczów przyŝięę táká odbierác/ iáka Stároŝtóm ieŝt wysŝzey opifána. *SarnStat* 426; Rotmiŝtrz ŝam poczet miéwał iedno ná 10. koni: á Dzieŝiátnik nawięcý ná oŝm koni. *SarnStat* 427; ITem, Rotmiŝtrze máię bydŝ w tym opátrzni/ áby nikogo zá towarzysŝ nie przyjmowáli/ ieno nawięcý ná oŝm koni *SarnStat* 428; (nagł) O zbierániu Rotmiŝtrzów y ŝołniérzów. (–) ITem/ Obierác będziemy Rotmiŝtrze weŝpólek z Hetmánem/ to ieŝt/ Poruczniki w káżdym Woiewództwie ludzi oŝiádlých [...]. A ŝami Rotmiŝtrze obierác będą ŝołnierze w ŝwych Woiewództwiéch wedle zdánia ŝwego. *SarnStat* 429; OPátruiác porządek y diŝciplinę ŝołniérŝká/ wáruujemy y poŝtánawiamy. Naprzód/ áby Rotmiŝtrze ludzie oŝiedli/ ŝláchćicy [...] ná obronę potocznią z qwártý poŝtánowioná ze wŝyŝtkich Woiewództw iednáko y równo przyjmowáni byli *SarnStat* 434, 366 [3 r.], 422, 427 [2 r.], 432 [2 r.], 433 [3 r.] (28); *GrabPospR* N; *VotSzl* Cv, E2v, E3, E3v, E4.

rotmistrz czyj [= komu dowodzący] [w tym: *pron poss* (3), *G sb i pron* (5)] (8): *MetrKor* 38/287; *PaprUp* K; *ActReg* 28; ŝOłniérze pieniężni/ áni ich Rotmiŝtrze/ nie máię bydŝ przynucáni do niezwyčajnych przyŝięg przez Hetmáná Generála wŝyŝtkiego woýŝká *SarnStat* 427; Towarzŝyŝe y ich pácholikowie/ Rotmiŝtrzów ŝwych regimentowi podléc y poŝłufzni bydŝ powinni. *SarnStat* 435, 303, 936; *CzahTr* A2v.

rotmistrz czyj [= w ŝlužbie czyjej] [w tym: *G sb* (12), *pron poss* (2)] (14): Ia Iacub ŝeczygnyowŝky Rothmyŝtrz krolya yego myłoczy srothá ŝwą yeŝdna, ŝthwarzyŝmy [!] ŝluzebnyky a pomocnyky memy [...] odpowýadam thym tho lyŝthem *MetrKor* 34/288, 34/288, 37/1v [2 r.], 38/286; *LibLeg* 11/75v, 76v; Iákub Iordan z Záklíčyná Rot. R. P. *PaprPan* D4v, C3, D2v, H4v, I3v; A ŝtych ktorzi

po biczi a druczcy [!] smarli, Czy ktorzy ich będącz ot RotmiŃtrza nafze⁸⁰ [tj. mianowanego przez króla] obrany na meycza swe poslaly *ZapKościer 1582/32v*, 33.

W połączeniu z imieniem i (lub) nazwiskiem [w tym: imię i (lub) nazwisko + rotmistrz (25), rotmistrz + imię i (lub) nazwisko (5)] (30): *MetrKor 34/288* [2 r.]; *LibLeg 11/75v*, 76v; *LibMal 1546/124*; Drugie [wojsko] porażili v Rádymic s Páwłem Fárureiem RotmiŃtrzem *BielKron 417*; Gromili ich [Tatarów] trochę ná błóciech dolni RotmiŃtrze Iázłowieccy z drugimi *BielKron 423*, 418, 424; Náfz téż ón miły y wielebny Mąż/ á nieśmiertelnéy fławy/ RotmiŃtrz Ian Borátyńfki [...]: izali ze cztérzómá fty Polaków róty fwyé/ bębnámi tylko woiennymi/ pod Połockiem nágnawfzy bydfá tego MoŃkiewŃkiego w Dźwiné/ máło nie puł MoŃkwy był potopił? *OrzQuin R*; StániŃław WolŃki RotmiŃtrz. *PapPan Y2v*, C3, D2v, D4v, E, F3v (15); *StryjKron 637*, 757, 772; *ActReg 28*, 74.

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym przynależność narodową (1): wytoczyli Ńie potym z obozu Polfzcy RotmiŃtrzowie Bálicki/ Mikołay SieniáwŃki/ Máciey Włodek y infzy/ podkáli Ńie męźnie [...] z Wołochy *StryjKron 757*.

W połączeniach szeregowych (9): *Diar 29*; IeŃt w Polfzce Krol naywyŃfzŃy Hetman: ma pod łobá Woiewody/ to ieŃt polne Ńwe Hetmány: ma Káfztellany/ RotmiŃtrze/ ma Podkomorze/ ma Choráże/ ma WoŃfkie/ y StároŃty/ koŃdy z tych ma vrząd Woienny fwoy. *OrzRozm M3v*; CHceŃzli wiedzieć w WoŃfku Ńwoim Ńzpiegá álbo zdraycę iákiego [...]/ kázáć Ńie zeyŃć w gromádę wŃzyŃtkim Przełóžonym [...]/ thám rofkázáć wŃzyŃtkim przednieŃfzym Ńprawcom/ to ieŃt RotmiŃtrzom/ StárŃzym/ Setnikom/ DzieŃiátnikom/ ták iezdnym iáko pieŃzym/ áby Ńie wywiádozáli miedzy towarzŃyŃmi [...] *BielSpr 27v*; tákże y odrugich Ńłowiech rozumiey/ ktore nie mogá być powiedziáne po Polfku wláŃnie/ áni ich téż v nas ieŃth w obyczáiu miánowác wŃzyŃtkich/ bo Ńie tylko v nas záchowuie ná zwirzchnoŃci Rycyrfkiey Hetmán/ RotmiŃtrz/ Porucznik/ DzieŃiátnik/ TowarzŃyŃ/ KáŃdy s nich ná on czás miał Ńwe mieŃŃce v Grekow/ gdzie miał Ńtać w Ńwey Ńpráwie. *BielSpr 29v*; Lácnoć o to że cię zwác będą y witác Hetmánem/ Wodzem/ RotmiŃtrzem/ Porucznikiem/ DzieŃiátnikiem/ Chorázym [imperatorem, ducem, chiliarchum, centurionem, decanum, aquiliterum]/ ále być tym/ á temu co naleŃy doŃyć czŃynić/ to więć bárzo trudna. *ModrzBaz 114v*; Zá czym potrzebáby to dobrze *et facrofancté* opátrzyć [...]: żeby przed Hetmánem/ RotmiŃtrzem/ żołnierzem/ ktorzy oyczyŃnie krwiá drogá Ńłuzá/ práktykáńci y pochlebcy/ ták Seymowi iáko y infzy/ więć párázytowie/ y ięzykiem tylko *ad placitum* Ńłuzácy ludzie/ promowowáni y vbogácáni nie byli. *VotSzl C2*, C, Cv, E3v.

W charakterystycznych połączeniach: *godne rotmistrz(e, -owie)*, *pewne* (2), *pilni*, *starzy* (*starszy(-i)*) (3), *zacyjny(-i)* (2), *zwyczajni*; *polscy rotmistrzowie*; *rotmistrz krola jego miłóŃci* (*jego krolewskiej miłóŃci, w.k.m.*) (7); [co] *rotmistrzom jest poruczono*; *rotmistrze naznaczyć, obierać* (*mają być wybierani*) (3), *popisowác, posláć* (2), *przyjmowani sá*; *rotmistrzow regiment*; *roty rotmistrzow*; *zbieranie rotmistrzow*; *przypowiedzenie rotmistrzom Ńłuzby*.

Wyrażenia: »rotmistrz drabski« (3): Ia. M. trzepyenŃky RothmyŃtrz krolya yego myłóczy drabŃky srothá Ńfzwą, sthowarŃfzmy Ńluzebnyky a pomocnyky memy [...], othpowyadam thym tho lŃfthem *MetrKor 34/288* [*idem* (1)] 37/1v [2 r.].

»rotmistrz jez(d)ny« (3): Nathenze spozob odpowyedz RothmyŃtrzow yeznych yako nathen czas odpowydaly srothamy Ńzwymy *MetrKor 37/1v*; IeŃli nieprzyiácielá bliŃko nie czuiefz/ ma Hetman

káždy z Rotmiftrzmi z dziefiatniki fwemi thák z iezdnemi iáko s piefzymi w pole wyiáchác/ á lud Rycerfki fzykowác y oglédác iáko ktory w fwey fprawie ma ftać *BielSpr* 8, 27v.

»rotmistrz pieszy« (4): Item aby wzyfzyczy porucznyczy yeznych y wzyfzyczy Rothmyftrze pyefzy ze wzythkych woyewodfthw przyfzygaly przed panem hethmanem *MetrKor* 38/286, 38/287; *BielSpr* 8, 27v.

Szeregi: »rotmistrzowie, (i) dziesiatnicy« (3): *BielSpr* 8; poftánawiamy: áby nápotym zólnierze ná którychkolwiek czáfu potrzeby mieyficach będący/ fzkody wzyftkié/ vciíki/ lupieftwá/ gwałty/ y krzywdy nágrodzili: [...] á Rotmiftrzowie y Dziefiatnicy [*Magistri Comitivarum JanStat* 726] tákowych fzkódników [...] w wiezy ták dluogo fiedzieć máią: áz fie oné fzkody nágrodzą. *SarnStat* 303 [*idem*] 936. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»rotmistrz(e), (i, albo) porucznik(-cy)« [*szyk* 6:2] (8): Ia.N. przyfzygam yfch bandancz porucznykiem albo Rothmyftrzem yego krolyewfkyey mylofzyczy wyernye a fprawyedlywye sluzycz chczą. *MetrKor* 38/286, 38/286; A Zeby prętextem vchwały téy Conftituciiéy przerzeczonéy około fądzienia zólnierzów przez Hetmáná/ z Rotmiftrzami y Porucznikami okkázia nie vroflá do enerwáciiey kárności zólnierzkiéy [...]. Tedy decláruiemy/ iż [...] *SarnStat* 436, 136, 426, 427 *żp*, 435, 436. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»(tak) rotmistrze, (jako (i, i) towarzysze; rotmistrz(e) z towarzysz(a)mi« (5;5): *MetrKor* 38/287; Látá 1529. Mikołay Sieniáwski/ Hetman koronny ninieyfzy/ Ierzyk Látálki/ y drudzy Rotmiftrze s thowárzyfzmi fwymi [...] iecháli w kozáctwo pod Oczákov *BielKron* 420, 422; (*nagł*) Rotmiftrz s towarzyfzmi. (-) Odufście mi towarzyfze/ Wieręc wzytko pifarz piíze/ To coície ludziom pobráli/ Będzicie potym wráćali. *RejZwierc* 235, B3v; OKázowanie Iezdnych y piefzych wżego Rycerftwá/ iefť potrzebne Rzeczy poípolitey ku obronie/ gdybyto było s ćwiczeniem młodych ludzi obyczáynie [...] / á zwláfzczá gdy to iuż przychodzi ná ludzi młode po śmierci ftarych zwyczáynych Rotmiftrzow towarzyfzow y innych Sprawiec *BielSpr* 71v, 36v; Tedy decláruiemy/ iż przeftuchawfzy zdánia ták Rotmiftrzów iáko y towarzyfzów/ wolno będzie wedle funnienienia Hetmánowi [...] fłużebné fwowolné/ y wyftępné przeciwko powinności rycérzkiéy kárác. *SarnStat* 436, 366; A iż to iefť naylepfze woýfko/ w ktorym nawięcey Rotmiftrzow y towarzyfzow: tedyby tego trzebá/ żeby żaden Rotmiftrz nie miał więtfzey płácey/ iedno ná fto człowieká/ á towarzyfz nawięcey ná pięć koni. *VotSzl* E3v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

Iron. (3): Załz fie v nas wždy kto wfprawach [*tj. w zólnierskim rzemiofle*] cwic(zy) Snać to rycerz kto więcey naliczy A gdzie fobie hoyniey nálewáią Tu káždego zá hethmáná máią Albo owi wnáfłym práwie miftrze Są dziś v nas zá zacne rothmiftrze Káždy buia by ludzi poráził Zeby komu fprawiedliwość fkáził *RejRozpr* K3; *RejWiz* 115; To iuż rotmiftrz/ co fuka na chłopy u pługá/ A iego przednieyfza broń toczona maczuga. *KochSat* A3.

Przen (7) : Práwy iefť Rotmiftrz nád fzaloną rotá/ Kto przyrodzenia nie hámuie cnotą. *RejZwierc* 223v.

Szeregi: »hetman albo rotmistrz« (1): A tuby fie mogł obaczyc káždy fprawcá fwiátá tego czo to iefť/ á iáka to obietnicá iemu/ iż tám [*do Królestwa Niebieskiego*] ma wnieść chwałę y powagę fwoię

[...]/ á nie tylko íam ále íako poczćiwy hetman álbo rotmítrz y z oną chwálebną rotą íwoią/ którą pozyíkał prze cnotliwą íprawę íwoię Pánu Bogu íwemu. *RejAp* 186v.

»rotmistrz, także towarzysze« (1): A Bówiem táki káždy który pilen cnoty/ Pewnie go ták może zwác íz nie z íego [íwiata, tj. wartości przemijających] roty/ Bo y Rotmítrz íwovolny także towarzysze/ A nawiétfzy ten [rotmistrz, tj świat] poczét íwovolnemu pííze. *RejZwierc* 269v.

a) O rotach szatańskich [czyj; zawsze: G sb i pron] (3) : Bo dyabeł íwego pilen gdy íie íego miele [...]. A gdy ten wielki hetman co ták íwiátem toczy/ Z dopufzczenia Páńského proporce roftoczy [...]. To íuż íego Rotmítrze ídą gonionego/ A nigdy nic nie ípráwi żaden nic dobrego. *RejWiz* 139; Azáfz też nie ma [!] onych [síę to okazało] którzy rozmáitemi wymyíły íwiátá tego [...]/ nie tylko íami íluzą íemu [tj. czartowi – „Hetmanowi íwiata”] á czynią wolą íego/ ále wiele inych w poíluzeńítwo íemu przywodzą [...]/ ták íz práwie drży wízytek íwiát przed tymi zwolenniki á przed tymi rotmítrzmi íego. *RejPos* 78v.

Szereg: »rotmistrz a hetman« (1): A tu dopirko poráziíz drugie ony Rotmítrze á Hetmány tego to złoczyńce íwego [tj. czarta]/ poípołu y z mocą íego. *RejPos* 79.

b) *Ktoś możny, znaczący* (1) :

Szereg: »rotmistrz albo hejtman« (1): (*did*) Koth przíífedíí do lwa do krati mowy (–) Wei wey tocz íakííz kraíni pan Abo rotmítrz albo heitman *RejRozm* 391.

b. *W wojskach obcych różnych epok: nazwa użyta przez analogię do warunków polskich na określenie dowódców wojskowych różnych rang; tribunus (militaris a. militum) Vulg, PolAnt, Mącz, Calag, Cn; decanus Mącz, Calag; decurio Mącz (141) : Leop 1.Mach 5/42; KArdynał íeden z woýíkiem Papiéískim woíuiąc/ Biegał miedzy Rotmítrzmi/ pewnie obiecuiąc/ Zwycięítwo *RejFig* Bb7; *RejZwierz* 27v; A gdy íię dokończyły ofiáry palone/ rzekł íehu íluzebnym y rotmítrzom: Idźcie á pomorduycie íe [czcicieli Baala zwolanych do jego íwiátyni]/ áby y íeden z nich nieufzedł/ A także pomordowali íe mieczem [...]. Potym oni íluzebni y rothmítrze ízli áż do miáíttá domu Báálowego. *BibRadz* 4.Reg 10/25; A poíłał też był zemną Krol rotmítrze y íeżdne. *BibRadz* 2.Esdr 2/9, *Ier* 41/13, *Ez* 21/22, *Act* 5/26; Papiéż tedy który prágnął walki z Luteryany/ ácz na Koncilium poíłał poíty/ wízákże lud gotował táíemnie ná Luteryany [...]/ á gdy mu to rozwodzono/ yż potym íeżcże nic/ poki íie Koncilium niedokończy/ tedy lud ná ten czás kazał roípuścić/ á Rotmítrzom przypowiedział íluzbę ná drugi rok *BielKron* 223v, 130, 320; *GórnDworz* Q6v, R2v [2 r.], R3, Y7v, Bb; *BielSpr* 10v; *BudBib* 2.Esdr 2/9; który [*Eliasz*] dwu Rotmítrzow y z rotámi ích ogniem z niebá pomordował. *CzechRozm* 240; *KochOdpr* A3, D2v [2 r.], D3; Y ná znák doíkonálego zdrowia/ [íw. Szymon ílupnik] kazał mu [uzdrowionemu człowiekowi] onego Rotmítrzá doíyc tłuítego/ który íię zá nim przyczyniał/ áíż do namiotu o íwey mocy odnieś. *SkarŻyw* 30, 30; *KochWz* 136 [2 r.]; *WujNT* 414 marg; W bitwie oney gdy zá náízych wiekow Turki ná morzu poráżono/ żadnego heretyká rotmítrzá áni wodzá nie było. *SkarKazSej* 685b.*

W połączeniu z imieniem [w tym: rotmistrz imieniem (1); imię + rotmistrz (2), rotmistrz + imię (1)] (3): Thám [pod *Metym*] Olbrycht Márgrábic [...]/ potkał íie z Aumáliufem Fráncuńskim Rotmíthrzem poráził go/ y íámege rániwízy poímał *BielKron* 237; *BielSpr* 43v; *StryjKron* 385.

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym przynależność narodową, rasową, religijną [w tym: przymiotnik + rotmistrz (3), rotmistrz + przymiotnik (1)] (4): *BielKron* 237; w której bitwie ten Tomazo zabił brata rodzonyego iednemu z onych Murzyńskich Rothmistrzów *GórnDworz* Y7v; Ieden Sáraceńki Rotmistrz prosił go [św. Szymona Słupnika] aby iego powinne⁸⁰ powietrzem zaráżonego vzdrowił *SkarŻyw* 30; Tedy Książ Pelufa Troynátowic [...] wziął pomoc od Albrichta de Miffen Kontora Krolewieckiego z Martinem Golinem/ y Konradem Tuwilem/ Rotmistrzami Krzyżackimi naiachał był bez wieści Xiążąt y Pánów Litewfkich *StryjKron* 385.

W połączeniach szeregowych (3): BO oto Pan Iehowa Ceweoth odyimuie z Ierufzalimá y z Iehudy [...]. Rycerzá y mężá walecznego/ łędziá/ y proroká/ y wiefzczká á ftarcá. Rotmistrzá y wćciwą ołobę y ráycę/ y mądrogo/ rzemiełniki y rozumnego mowcę. *BudBib Is* 3/3; y záwołał [aniól] głólem wielkim mowiąc wżem ptakom latającym w pośrzod niebá: Chodźcie y zgromadzcie się ná wieczera wielką Bożą: ábyscie iedli ciála krolow/ y ciála rotmistrzow/ y ciála mocarzew/ y ciála koni/ y siedzących ná nich/ y ciála wżytkie wolnych y niewolnikow/ y máłych y wielkich. *WujNT Apoc* 19/18, *Apoc* 6/15.

W charakterystycznych połączeniach: francuski rotmistrz, krzyżacki, murzyński, saraceński; rotmistrzom przypowiedzieć służbę; posłać rotmistrze (2), postanowić, postawić, wybrać.

Wyrażenia: »rotmistrz jezny« (1): ná ołtátku Máia/ wziął Lucemburg przez poddanie. Byli k tey połudze Cefárzowi/ Mauryc Kfiążę Sáłkie/ Woyciech Brándeburłki z innymi Rotmistrzmi ieznymi *BielKron* 222v.

»rotmistrz(e, -owie) wojska, nad wojskiem (wojski)« = *princeps exercitus Vulg, PolAnt* (5:2): Bánaiás tełz łyn Ioiády był Rotmistrzem nád wołki Strzelcow y Tarczownikow *Leop* 1.Par 18/17, 1.Mach 5/40; Y wziął z łobá [faraon] łześć łet wozow przebránych/ y wżytki wozy Egipłłkie/ á Rotmistrze nád wżythkiem wołkiem. *BibRadz Ex* 14/7, *Ier* 41/11, 16, 42/1; Tedy Tymotheuż mowł tak ku Rotmistrzom wołká łwego/ Iełłżec Iudá przyciágnáwłży zwołki łwemi nád potok przepráwi łię pierwey do nas/ tedyć mu nie wytrzymamy *BudBib* 1.Mach 5/40.

Szeregi: »rotmistrze, dziesiátniki« (1): Trzećie rołkazał im [Cangius Chan]/ áby wybráli miedzy łobá Rothmistrze/ Dziełiátniki/ y inne łprawce nád wżythkim łudem/ y przezwał wołko dziełiętyfiác zbroynych *BielKron* 438v.

»hetmani abo (i) rotmistrze« (2): abowiem łudzie łtharych łwiekow zwołki łby łi dawać łok łpiołynowy Hethmanom j Rothmistrzom gdy ná woynę łechali *FalZioł* II 9a; *PowodPr* 62.

α. Na oznaczenie centuriona, trybuna, dziesiátnika (zwołki w wołsku rzymskim) (91) : tribunus quiritum, militum, rothmystrz *BartBydg* 162b; A gdy go łkrepowáli rzemieńmi/ rzekł Páweł Sethnikowi ktory przy nim łtał: Godzili łie wam Rzymiániná nie przekazánego biczówác? Co włlyłzawłży Setnik/ przyłtał do Rotmistrzá/ y powiedziáł mu mowiac: Cołż będziełż czýnił? bo otho ten człowiek łełł miełłczánin Rzymłki. *Leop Act* 22/26, *Act* 21/37, 22/24, 27, 28, 29; Rotá tedy y Rotmistrz y łłżebnicy Zydowłcy łoi máli Iezułá/ y zwiázáli go. *BibRadz Ioann* 18/12, *Act* 23/10, 15, 17, 18, 19, 22; Decanus, In Bibliis legitur pro decurione, Miáłto dziełiátniká/ Rotmistrzá. *Mqcz* 79a; Hecaton archus, id est, Centurio, Rotmistrz. *Mqcz* 153d, 463d, 470b; Rottmełster. Rotmistrz. Decanus. Tribunus militum. Centurio Pręfectus. Magister militiae. peditum. equitum. Dux. *Calag*

400a; *ArtKanc* D13; Centurio, dicitur qui centum peditibus praeest – Rotmistrz mająci podłobą ftoknechtow. *Calep* 180b; Po fkonaniu czworo fię cudo sftało: [...] okrom tego [*tj. nie licząc tego*]/ iż Pogánłki rotmistrz ieden z rotą fwoią przyznał Boftwo y moc vmárlemu iuż Pánu náfzemu *LatHar* 320; lecz Piłat dziwował fię/ iefliby iuż [*Jezus*] fkonał: Y wezwawfzy rotmistrzá/ fpytał go/ iefliby vmarł [*Vulg Mar* 15/44]. Y dowiedziawfzy fię od Setniká(onego); dárował ciáło Iozefowi. *LatHar* 714, 190, 236, 246, 535, 701, 729; A gdy wżedł do Káphárnaum/ przyfzedł do niego Rotmistrz (*marg*) wł. Setnik: tákże y potym wżędy. (-)/ profząc go/ y mowiąc: Pánie/ fługá moy leży w domu powietrzem ruźzony/ y frodze vtrapiony. Y rzekł mu IEFus: Ia przyidę/ á vzdrowię go. Y odpowiadáiąc Rotmistrz/ rzekł: Pánie/ nie ieftem godzien ábyś wżedł pod dách moy: ále tylko rzecz fłowem/ á będzie vzdrowion fługá moy. *WujNT Matth* 8/5-8; A Rotmistrz (*marg*) Setnik, co miał fto żołnierzow pod łobą. (-) y ci co z nim byli ftrzegąc IEFuła/ wyrzawfzy trzęśienie źemie y to co fię dźiało/ zlékli fię bárzo *WujNT Matth* 27/54 [*przekład tego samego tekstu LatHar* 701]; Rotá tedy y Rotmistrz (*marg*) tyśiácnik. (-) y fłuźebnicy Zydowfcy poimáli Iefuła/ y zwiázáli go *WujNT Ioann* 18/12 [*przekład tego samego tekstu BibRadz, LatHar* 729]; A gdy fię ftáráli iákoby go [*Pawła*] zabić/ przyfzła wieść do Hetmáná roty (*marg*) wł: Tyśiácniká. (-)/ Iż fię wzrufzyło wżytko Ieruzálem. Ktory nátychmiał wźiawfzy fłuźebne y Rotmistrze (*marg*) Setniki. (-)/ przybieżał do nich. *WujNT Act* 21/32; A gdy był wielki rozruch; boiác fię Hetman (*marg*) ábo Rotmistrz (t)ákże y niżej L. Tribunus, G. χιλιαρχος, to iefł, tyśiácnik, przełożony nád tyśiácem żołnierzow. (-) áby Páwła nie rozfzárpáli miedzy łobą; rofkazał iść fłuźebnym/ á wydrzec go z pośrzodku ich; y odwieść go do obozu. *WujNT Act* 23/10; Y wezwawfzy [*hetman, tu: trybun*] dwu Rotmistrzow/ rzekł im: Nágotuyćie dwieście fłuźebnych/ áby fźli aż do Cezáreiey: k temu siedmdzieśiát iezdnych y dwieście piefzych z ołzczepámi *WujNT Act* 23/23, *Matth* 8/13, *Mar* 15/39, 44, 45, *Luc* 7/2 (29).

rotmistrz czego (4): Primipilus Centurio, Dźieliátnik/ Rotmistrz álbo hetman pierwżego fzyku álbo zaftępu. *Mącz* 299d; Primipilus centurio primae cohortis, Rotmistrz pierwego hufu. Qui 400. milites ducebat in prima acie, eratque caput legionis. *Mącz* 322b. *Cf* »rotmistrz roty«.

rotmistrz czyj [= *komu dowodzący*] [*w tym: pron poss (1), G sb (1)*] (2): Tákże ná káźdey tarczy fwego Rotmistrzá imię było napifáne káźdemu ná obeyźrzeniu. *BielSpr* 14v. *Cf* »rotmistrz żołnierzow«.

rotmistrz czyj [= *w służbie czyjej*] (1): Pogrzebli telz [*św. Mariusz i Marta z synami, Audifarem i Abakukiem*] iednego zacnego Rothmistrzá Klaudiufzowego ná imię Blaftá/ y Ianá mistrzá iego w wierze. *SkarŻyw* 62.

W połączeniu z imieniem [*w tym: rotmistrz na imię (a. imieniem) (3); imię + rotmistrz (7), rotmistrz + imię (4)*] (11): *KromRozm II* g4v; [*człowiek nieochrzczony*] Nie może tych vczynkow dobrych czynić/ ktoreby mu fłużyły ku zbáwieniu: ále dobrze czynić może/ iáko wiele Pogánłkich ludźi/ y Kornelius Rotmistrz pierwey niźli fie náwrocił/ wiele dobrego czynili *WujJud* 66v; *CzechRozm* 253; *SkarŻyw* 62, 187; *LatHar* [+10]v; A Gdy poftánowiono że miał Páweł wodą iáchác do Włoch/ y być oddan z innymi więźniámi Rotmistrzowi/ imieniem Iuliufzowi roty Auguřtowej [...] *WujNT Act* 27/1; [*Piotr*] Od Bogá przez widzenie nápomniony/ pierwży ze wżytkich pierwżego Pogániná

Korneliusz Rotmistrz okrzyknął/ Pogąnom wrotą do kościoła otwarza. *WujNT* 510, *Act* 10/22, s. 658, Zzzzz2v.

W połączeniu z wyrażeniem przyimkowym oznaczającym liczbę podwładnych (5): Centurio, Rotmistrz nad łtem. *Mqcz* 47d; Pentecontarchus, Rotmistrz na pięćdziesiąt osób. *Mqcz* 290a; Tribunus militaris, Rotmistrz/ albo Hetman nad tyfiacem drabów albo alias najwyższego Hetmana namiestnik. *Mqcz* 463d; Ducenarius, Qui duas centurias: id est, ducentos milites, ducebat in acie secunda, qui et primus hastatus dicebatur – Rotmistrz nad dwiemastą żołnierzów. *Calep* 343a, 188b.

W połączeniach szeregowych (7): Y rozgniewał się Moizesz na Hetmana wojska one^{go}/ na Rotmistrze y na Setniki/ ktorzy się byli z onej bitwy wrócili. *BibRadz Num* 31/14; Potym [Jojada] wziął Rotmistrze y przednieysze/ y ty ktorzy panowali nad ludem/ ktemu wżytok lud onej ziemi/ prowadził Krola z domu Pánńskiego *BibRadz 2.Par* 23/20, 1.*Par* 28/1; *Mqcz* 299d; Ten Szelomith y bracia jego (byli) nad wżemi fkarby poświętnemi/ co był poświęcił [tj. ofiarował] krol Dawid/ y przednieyszy oycowie/ hetmanowie/ rotmistrzowie/ y woiewodowie. *BudBib 1.Par* 26/26, 1.*Par* 27/1; A gdy był dzień po temu/ Herod w dzień narodzenia swego sprawił wieczerzą na pany swoie/ na rotmistrze (marg) wł: na tyśiącniki. (-)/ y na przednieysze w Gálileiey. *WujNT Mar* 6/21.

W charakterystycznych połączeniach: (za)cny rotmistrz (2), pogański (3), sławny; rotmistrz pierwszego hufu, pierwszego sztyku, pierwszego zastępu; za rotmistrze obrani.

Zwrot: »uczynić (a. poczynić) [kogo] rotmistrem« = *ponere tribunal PolAnt* (2): I odprawił go [Saul Dawida] od siebie/ a uczynił go rotmistrem/ y wodził lud gdzie było potrzeba. *BibRadz 1.Reg* 18/13, 1.*Reg* 22/7.

Wyrażenia: »rotmistrz rot« = *centurio cohortis Vulg* (2): A W Cezarye był mąż niekto imieniem Korneliusz/ Rotmistrz rotę którą zwano Włoką *WujNT Act* 10/1, *Act* 27/1.

»rotmistrz(e) żołnierzów, nad żołnierzmi« [szyk 1:1] (1:1): Ci [czterdziestu męczenników, legionistów ze słynnego XII legionu rzymskiego] tedy vrodą y kwiatem młodości y siłą inne przechodząc/ za rotmistrze obrani byli nad żołnierzmi *SkarŻyw* 206, 402.

Szeregi: »rotmistrz(e) albo (i) hetman(i)« = *centurio et praefectus PolAnt* (4): Wywiodł potym Ioiada kapłan rotmistrze y Hetmana mówiąc im/ Wywiedźcie ją [Atalię] precz za parkan *BibRadz 2.Par* 23/14; Chiliarchus, Qui praestat mille militibus, Rotmistrz/ albo Hetman mając pod sobą tyfiac żołnierzów/ apud Latinos Tribunus est. *Mqcz* 51c, 463d; [cesarz Licyniusz] poştanowił sobie nie wżytki Chrześciany/ ale tylo przednieysze gubić. Miedzy innymi był bárzo sławny Rotmistrz y Hetman w wojsce Rzymkiej na imię Theodorus *SkarŻyw* 187. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»rotmistrz(e) abo (i) setnik(-cy)« [szyk 1:1] (2): Rzekł tedy Saul ku sługom swym [...] / Profzę słuchajcie synowie Iemini/ Izaż wam wżythkim da syn Izai role y winnice/ a poczyni was wżythki rotmistrzami y setniki [tribunes, et centuriones]? *BibRadz 1.Reg* 22/7; SETNIK abo Rotmistrz ieden wierny. *Mátth*: 8. 5. *Luk*: 7. 2. *WujNT Bbbbbb*4. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»starszy i rotmistrz« (1): ZA czasu Dyoklecjana [...] stárosta Aquilinus/ poimał czterdzieści żołnierzów Chrześcian: ktore długimi y wielkimi mękami y więzieniem do bawochwałstwa

przymuśzał. O tych łączyąc S. Floryan będąc onych żołnierzy starym y Rotmistrzem [...]: pragnął być uczestnikiem korony ich. *Skarżyw* 402.

c. Oficer a. żołnierz, któremu powierzona została funkcja przekazania hasła (1) : Tesserarius, Qui tesseram: hoc est, signum bellicum per contubernia militum nuntiat – Rotmistrz, hasło poczty widzący. *Calep* 1059b.

2. wojsk. Głównodowodzący wojskiem (3) : Kriegsfürer/ oder fürst. Hetman [!]. Rotmistrz. Imperator. Administrator belli gerendi. *Calag* 318a.

rotmistrz kogo, czego (2): *Mącz* 204b; Phylarchus – Hethman albo rotmistrz konny. *Calep* 803b.

Szereg: »rotmistrz albo hetman« [szyk 1:1] (2): Magister equitum, Rotmistrz albo Hetman yeznych. *Mącz* 204b; *Calep* 803b.

3. Zwierzchnik, przełożony nad pewnymi jednostkami organizacyjnymi (sprawujący władzę cywilną lub wojskową) (1) : Decarchus [...], Dziełiątnik Hetman nád dziełiątkiem miał albo Rot/ Rotmistrz. *Mącz* 79a.

4. O osobie sprawującej ważne funkcje publiczne, pełniące w danej społeczności znaczącą rolę (1) :

Wyrażenie: »rotmistrz naczelny« (1): A cij [osoby zmierzające w kierunku krzyża Jezusa] byli Nykodém człowiek bogaty/ a Iozeff z Aromatyjé/ rotmistrz naczelny ij wzięty między ludźmi/ zwolnicy tajemni pana Iezusowi ij fludzy nábożni. *OpecŻyw* 154.

5. Przywódca, zwierzchnik grupy osób cywilnych (2) :

a. Przywódca sekty (1) :

Szereg: »rotmistrz a wodz« (1): Haeresiarcha, Rotmistrs á wódz którey sekty *Mącz* 152c.

b. Dowódca i (albo) właściciel statków (1) :

Wyrażenie: »rotmistrz nad łodziami« (1): Navicularius, Qui navi praeest, caeterisque imperat, suaque unicuique munia distribuit – Przewodnik albo rotmistrz nad łodziami. *Calep* 690b.

Synonimy: **1.a.** porucznik; **2.** hetman, generał, wodz; **5.a.** wodz; **b.** galejnik, patron, przewodnik.